

„fogalmivá“ halványítja. Az így keletkezett lélektelen lélektan helyébe az utóbbi időben a bergsoni intuíció, Dilthey „megértő“ módszere, Spranger „életformái“ melegséget, eleveiséget, élethez való közeledést igyekeznek állítani. Sikerük elvitatathatatlan: fáradozásuk eredményeként a lélektan valóban hatalmas lépéseket tett legutóbb a mechanikustól az organikus, az analitikustól a szintetikus irányában. De azért a költő „módszere“ — amint Kornis, a lélek-búvár, Herczeg Ferenczel szemléletesen példázza, — mint szerszám továbbra is sokkal ékebb és gazdagabb veretű.

Huszt József.

Hajdu János: Eötvös József báró első minisztersége. Budapest, 1933. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. (8-r., VIII + 283 lap.)

A magyar irodalom és a magyar nevelés történetének régi adósságát rőtta le s valóban nemzeti kötelességet teljesített Hajdu János, mikor 63 évvel a nagy magyar államférfiúnak és írónak halála s 86 évvel a műben tárgyalt események után az első forrásokból, javarészt föltáratlan levéltári anyag fölhasználásával, de az egész idevágó irodalomnak s főleg Kornis Gyula nagy kultúrtörténeti művének ismeretével is, lelkiismeretes kutatások és tanulmányok eredményeként, megfelelő tudományos apparátussal kísért, pragmatikus és egy jeles történeti mű minden attributumával ékes könyvet írt Eötvös József báró első miniszterségéről. A nagyon bő és gazdag Eötvös-irodalomban is számottevően kiegészítette az eddigi, erről a tárgyról csak nagyon röviden szóló életrajzokat és tanulmányokat, egyrészt Eötvös élet-történetének, másrészt oktatásügyünk fejlődése rajzának egy olyan részletével, melynek jelentősége iránt eddig sem volt kétségünk, melynek fontossága azonban az egész előző irodalomban mindig inkább csak jelezve volt, de nem volt kidolgozva.

Hajdu könyve szélesen megalapozva építi föl történeti előadásának épületét. A pontos megalapozás, közoktatásügyünk helyzetének bár rövid, de markáns rajza a XVIII. század utolsó negyedétől kezdődően, kitűnő bevezetéssel szolgál annak a fájdalmas nemzeti tehetetlenségi érzésnek jellemzésénél, mely a XIX. század első felében, az egyébként pezsdülő reformkor-szakban elfogta a lelkeket a nemzet legszentebb jogai egyikének, a nevelés-oktatásnak közérdekű kérdéseiben is. Szerzőnk meggyőzően készíti elő Eötvös e téren való hivatottságának értékelését. Eötvös József mint olyan férfiú jelenik meg a megújulásra váró magyar közoktatásügy élén, kinek mindenekelőtt a kultúra értékeibe vetett mélységés és rendíthetetlen hit él a lelkében, ki a nemzet eszményeit s a széles európai látókört pompásan egyesíti magában s nem rettenve vissza a várható akadályoktól, már az 1840 február 26-án mondott első országgyűlési beszédében a nemzeti nevelés nagy jelentőségéről tett hitvallástól kezdve, történelmünkben ezúttal először, nemzeti, célú művelődési politikát óhajt beiktatni az addigi nemzetietlen törekvésű közoktatási rendszer helyébe.

Ebben az értelemben rajzolja meg ezek után szerzőnk Eötvös egyházügyi, nemzetiségi és közoktatáspolitikai felfogásának kialakulását főleg

országgyűlési beszédeiből. Különös meglepéssel olvassuk itt — bár a mai nagyvilág forgatagában idegenszerűen, mondják: elavultan hangzanak — azokat a sorokat, melyek Eötvösről mint az egyéni szabadság harcosáról, minden erőszaknak ellenségéről és minden elnyomottnak pártfogójáról szólnak, mert ezek a nemes emberi vonások a forrásai nemzetünk legragyogóbb művelődéspolitikai eszményeinek, melyek Eötvös további működésében s a magyarságnak immár egy százados kultúrfejlődésében érvényesültek. Hajdu könyvének e fejezetét olvasván, teljes világossággal kitárulnak előttünk fejlődési folytonosságukban Eötvösnek már 1848 előtti eszméi a művelődési demokráciáról, mely nemzetünket valóban európai színvonal magaslatára emelni volt hivatva.

A továbbiakban szerzünk a magyar közoktatásügynek 1848 körüli állapotát rajzolván, Eötvösnek 1848-i egyházi és iskolaügyi összeírasi kísérletét ismerteti, majd egykorú tanügystatisztikai adatok s az 1845—46. évi hivatalos jelentés alapján az egyetem, az akadémiák s a középiskolák állapotát, külön Erdély gimnáziumainak s a népoktatásügynek helyzetét. A könyvnek e fejezete nagy utánjárással kikutatott részletes adatok alapján festi meg Eötvös mindössze öt hónapra terjedő első miniszteri működésének háttérét s igazolja azt, hogy az új minisztériumra s első vezetőjére mindjárt működésének megindulásakor nehéz feladatok váraoztak. Rendkívül tanulságos azután az első magyar vallás- és közoktatásügyi minisztérium megalakulásának története, amit könyvünk szerzője külön fejezetben vázol: a tanügyi igazgatás átmenetét a helytartótanács illetékes osztályától az új minisztériumba, ez utóbbinak ügykörét s a helytartótanács szerveiből kialakuló szakosztályait, a tisztviselői kar megszervezését. Teljes betekintést nyerünk az akkori minisztériumba, működésébe és személyzeti viszonyaiba s szinte világosabbnak, egységesebbnek és logikusabbnak látjuk az összesen 52 tisztviselőből álló testület beosztását s munkásságának menetét, mint a mai nagy létszámú szervezetét.

Igen érdekes részlet szerzünk könyvében a IV. fejezet, mely Eötvösnek egyik kedvenc gondolatára, az egyetem korszerű átalakítására vonatkozó tervezetéseit tárja föl minden részletében. E fejtegetésekből láthatjuk, hogy főiskolai oktatásunk ügye, ha nem sikerült is Eötvösnek rövid minisztersége alatt tényleges intézkedéseket tennie e tekintetben, rendkívül sokat köszönhet napjainkig az ő eszméinek.

Nem kevésbé érdekesek szerzünk beható fejtegetései az 1848-i vallásügyi törvény átfogó nagy jelentőségéről s az idetartozó összes részletkérdésekről. A könyvnek ez a része mutatja be legkedvezőbben szerzünk lelkiismeretes kutató szellemét s egyben tárgyilagosságát is, mikor a különféle felekezeti iskolák értékeléséről a tanítás szellemének beható ismertetése alapján törekszik az igazságot világosan megállapítani.

Külön kis monográfia a mű keretében s különösen tanulságos a mai zűrzavaros ifjúsági élet szemlélete közben az 1848-i ifjúsági mozgalom története, ami egyúttal Eötvös személyes iskolalátogatásainak elbeszélésénél

alkalmat ad Eötvös nagy lelkének műhelyébe való betekintésre. Hasonlóan érdekes önálló fejezet a minisztériumba benyújtott oktatásügyi reformjavaslatok és az első magyar tanügyi kongresszus lefolyásának tárgyalása, bár ennek a témának kidolgozása részben némileg ismertebb anyagot tartalmaz.

Meg kell azonban állapítanunk, hogy Hajdu János könyvében — bár legvégére hagyja e tárgyat — mégis az 1848. évi népiskolai törvényjavaslat sorsának tárgyalása foglalja el a központi helyet s ugyanazt a helyet az utókor történeti érdeklődésében is. Ennek oka bizonyára az, hogy Eötvösnek, az alkotó államférfiúnak, voltaképen életművét, az 1868: XXXVIII. törvénycikket ismerjük meg itt első alakulásában, kultúrpolitikájának azt a részét, mely neki szemmeláthatólag leginkább szívéhez nőtt. Egyben képét kapjuk egy nemzeti művelődésünk sorsára döntően kiható eszme fejlődésének, egy magas színvonalú országgyűlési tárgyalás keretében.

A műnek végére érvén, el kell ismernünk, hogy a szerzőnek teljes mértékben sikerült érdeklődésünket lekötnie, nemcsak könyvének gazdag tartalmával, hanem előadásának egész szellemével, nemes eszmeiségével, melynek mesterei őt megelőzően, hasonló művelődéspolitikai tárgyak feldolgozásában Fináczy Ernő és Kornis Gyula voltak, előbbi a magyarországi közoktatás Mária Terézia-korabeli történelmének, utóbbi a magyar művelődés eszményeinek 1777-től 1848-ig, éppen szerzőnk tárgyaig terjedő művészi rajzával.

Szerzőnknek nem válik se kárára, se szégyenére, hogy e mesterek tanítványa lehetett, amiről ő maga is lojálisan s a hálás tanítvány szimpatikus hangján megemlékezik.

Hajdu Jánosnak valóban kiváló és igen élvezetes munkája, melyet pontos és nagyon részletes név- és tárgymutató tesz még használhatóbbá, megérdemelte, hogy a Magyar Tudományos Akadémia szép kiadásában jelenített meg s így az előzetes külső siker karján indulhatott el a könyvek sorsának életútján, magában viselvé azonban a valóban tudományos siker biztosítékait is.

Úgy gondoljuk, Hajdu János e könyvével igazolta azt, hogy méltán várhatjuk tőle jövőben e tárgykör folytatásaként Eötvös József további kultúrpolitikai tevékenységének részletes feldolgozását. *Gyulai Agost.*

Dewey neveléstana. Szemelvények „Demokrácia és nevelés“ című művéből.

Irtá és a szemelvényeket fordította dr. Szemere Samu. Budapest, 1933.

A Kisdednevelés kiadása.

A könyv Amerika legkiválóbb gondolkodójának, az Új Iskola, leghivatottabb vezérének nevelési rendszerét ismerteti. Dewey egyike a legismertebb neveknek a folytonosan új eszméket termelő pedagógiai irodalomban, nevét a munkaiskola metodikai elvével kapcsolatban nálunk is sokat említik. A munka igazi jelentőségét és nevelőértékét az iskolai élet egész területére alkalmazta, a cselekvésnek a nevelésben való nagy jelentőségét nála hatásosabban senki sem hirdette. Hatása igen nagy volt, nemcsak az amerikai iskolákra, amelyek az ő kezdeményezése alapján az utolsó